

بررسی نقش سرمایه‌های فرهنگی و اقتصادی خانواده و نوع مدرسه در عملکرد تحصیلی دانش‌آموزان دبیرستانی و پیش‌دانشگاهی منطقه ۱۴ تهران

بیژن زارع^۱

فرزانه شفیعی^۲

چکیده

عملکرد تحصیلی دانش‌آموزان در مقطع دبیرستان و پیش‌دانشگاهی یکی از دغدغه‌های اصلی خانواده‌هاست. در این مطالعه، تأثیر عوامل اجتماعی گوناگون از جمله سرمایه‌های فرهنگی و اقتصادی خانواده و نوع مدرسه (غیرانتفاعی، دولتی) بر عملکرد تحصیلی دانش‌آموزان بررسی می‌شود.

این مطالعه به روش پیمایشی بوده و گردآوری اطلاعات با استفاده از تکنیک پرسشنامه صورت گرفته است. تمامی دانش‌آموزان شاغل به تحصیل در سال تحصیل ۸۷-۸۶ رشته ریاضی مراکز پیش‌دانشگاهی نوبت اول آموزش و پرورش منطقه ۱۴ تهران، جمعیت آماری این تحقیق را تشکیل می‌دهد. تعداد نمونه تحقیق ۲۵۰ نفر است که با استفاده از فرمول نمونه‌گیری کوکران و به روش نمونه‌گیری تصادفی طبقه‌بندی‌شده و ساده به دست آمده است.

یافته‌ها حاکی از آن بوده است که سرمایه فرهنگی و ابعاد آن و نوع مدرسه دانش‌آموزان با عملکرد تحصیلی آنها رابطه معنادار داشته‌اند؛ در حالی که سرمایه اقتصادی آنها بر عملکرد تحصیلی شان تأثیر معنادار ولی بسیار اندک داشته است.

واژگان کلیدی: عملکرد تحصیلی، سرمایه فرهنگی، سرمایه اقتصادی، نوع مدرسه دانش‌آموزان.

۱. عضو هیأت علمی گروه جامعه‌شناسی، دانشگاه تربیت معلم تهران Dr_bizhanzare@yahoo.com

۲. کارشناس ارشد پژوهش علوم اجتماعی

بیان مسأله

عملکرد تحصیلی فرایندی است که ناظر به چگونگی فعالیت‌های آموزشی و درسی دانش‌آموز در محیط‌های آموزشی از جمله انجام تکالیف درسی، پاسخ‌های کتبی و شفاهی به آزمون‌های کلاسی، حضور پیوسته در کلاس درس، رعایت نظم در کلاس، مشارکت در فعالیت‌های گروهی و انفرادی، برنامه‌ریزی درسی و تحصیلی و پیشرفت تحصیلی است. پیشرفت تحصیلی از جنبه‌های عملی و کاربردی اهمیت دارد؛ چراکه یکی از عوامل اساسی پذیرش در کلاس و به دست آوردن مدرک یا شغل است.

همانگونه که تحقیقات پیشین نشان می‌دهد، یکی از مفاهیم اصلی در جامعه‌شناسی آموزش و پرورش عملکرد تحصیلی (موفقیت تحصیلی یا پیشرفت تحصیلی) است. عوامل اقتصادی، فرهنگی، نوع مدرسه محل تحصیل دانش‌آموز، پایگاه اجتماعی و اقتصادی، نحوه تعامل والدین و فرزندان، چگونگی ارتباط معلم و دانش‌آموزان و... مؤثر بر عملکرد تحصیلی و کانون توجه پژوهشگران جامعه‌شناسی و روان‌شناسی بوده است. طبعاً این عوامل متنوع و گوناگون هر کدام به سهم خود تأثیر بسزایی بر نظام آموزشی کشورمان دارند و بازتاب اولیه آن‌ها روی عملکرد تحصیلی دانش‌آموزان است.

مدعای تبیینی در این تحقیق آن است که عملکرد تحصیلی دانش‌آموزان با توجه به شرایط روانی و اجتماعی دارای نوسان است. لذا درصدد هستیم که به بعضی از عوامل اجتماعی، و فرهنگی تأثیرگذار بر عملکرد تحصیلی بپردازیم تا بدین وسیله تغییرات عملکرد تحصیلی را کاهش دهیم.

با وجود نظام سالی-واحدی که امکان افت تحصیلی را در آموزش و پرورش از بین برده است، آمار مربوط به سال‌های تحصیلی ۱۳۸۶-۱۳۸۱ نشان می‌دهد که درصدی از دانش‌آموزان سال سوم رشته ریاضی منطقه ۱۴ تهران نتوانسته‌اند از عهده امتحانات نهایی خردادماه برآیند. درصد قبولی در طی این سال‌ها به ترتیب در سال ۸۲-۸۱، ۹۳/۶۱ درصد؛ سال ۸۳-۸۲، ۹۱/۸۶ درصد؛ سال ۸۴-۸۳، ۹۴/۷۱ درصد؛ سال ۸۵-۸۴، ۹۵/۳۸ درصد؛ و

سال ۸۶-۸۵، ۹۴/۳۹ درصد بوده است (سازمان آموزش و پرورش منطقه ۱۴ تهران، ۱۳۸۶-۱۳۸۱).

مدعای تبیینی این تحقیق آن است که عملکرد تحصیلی دانش‌آموزان را با توجه به میزان سرمایه‌های فرهنگی و اقتصادی خانوادگی و نوع مدرسه محل تحصیل آن‌ها مطالعه و تحلیل کند.

اهمیت و ضرورت انجام تحقیق: تحقق یادگیری، بررسی میزان موفقیت تحصیلی و ایجاد فرصت‌های یکسان برای دستیابی همه افراد جامعه به آن از اهداف و زمینه‌های اهتمام نظام آموزشی هر کشور و یکی از ارکان اساسی توسعه در هر جامعه است. این در حالی است که جوامع مختلف و به‌ویژه جوامع در حال توسعه در این زمینه با موانعی جدی روبه‌رو هستند و سهم افراد در دستیابی به تحصیل علم، به‌ویژه به نسبت پایگاه طبقاتی‌شان از یکدیگر متفاوت است. چنین جوامعی چه در سطح رقابت‌های بین‌المللی و چه برای بالابردن سطح زندگی اجتماعی و اقتصادی افراد، ناگزیر از پیشرفت در تحصیل علم و صنعت هستند. از این رو، در اینگونه جوامع غالباً اهمیت تحصیلات به طور چشمگیری فزونی می‌یابد. نابرابری در آموزش و چگونگی توزیع منابع موفقیت از آن جهت مهم است که متغیرهای دخیل در این فرایند به صورت زنجیره‌ای و در قالب به‌هم‌پیوسته می‌توانند موجب بازتولید نابرابری در جامعه شوند؛ چراکه درون‌داد نابرابر به نظام آموزشی که با خود زمینه نابرابری خانواده و فرایند نامساوی فرصت‌های آموزشی را حمل می‌کند، بالذاته برون‌داد نامساوی را به جامعه باز خواهد گرداند. نابرابری در فرصت‌های آموزشی باعث می‌شود با وجود بازبودن دایره تحرک، شانس تحرک عمودی را برای قشر محروم کمتر کند و صرفاً تحرک اجتماعی برای افراد خاص تشدید شود. از طرف دیگر، تکرار این حالت در طول نسل‌ها باعث می‌شود که قشر محروم طبقه‌ای در خود باقی بماند.

در جوامع پیشرفته و توسعه‌یافته تحقیقات بسیاری بر این مبنا صورت گرفته است. یکی از معروفترین تحقیقات پیمایشی در علوم اجتماعی تحقیقی است که کلمن^۱ در اواسط دهه ۱۹۶۰ انجام داده است. این تحقیق با عنوان «برابری فرصت تحصیلی» (۱۹۶۶) بعدها به گزارش کلمن معروف شد. تحلیل داده‌ها در گزارش اول بیانگر آن است که کیفیت مدارس (از نظر تجهیزاتی چون آزمایشگاه‌های علمی، کتابخانه و غیره که هزینه‌های بالایی دارند) تأثیر چندانی بر پیشرفت تحصیلی محصلان ندارد و کیفیت معلمان نیز دارای اهمیت چندانی نیست. در عوض، او بدین نتیجه رسید که وضعیت خانواده محصلان از جهت امکانات و تسهیلات زندگی و پایگاه اجتماعی-اقتصادی است که اثر تعیین‌کننده‌ای بر عملکرد درسی محصلان دارد. با وجود این، تحقیقات دیگری در دهه ۱۹۷۰ نشان داد که مدارس اثر مهمی بر پیشرفت تحصیلی محصلان دارند. از سوی دیگر، گزارش دوم کلمن که راجع به تفاوت مدارس خصوصی و عمومی در آمریکاست بیانگر آن است که پیشرفت تحصیلی بالاتر مدارس خصوصی را می‌توان معلول آن دانست که این مدارس معمولاً دانش‌آموزان مستعدتر را به خود جلب می‌کنند.

همانگونه که کلمن نشان داد، طبقه اجتماعی و اقتصادی خانواده تنها عامل موفقیت نیست. در بطن هر طبقه عوامل گوناگونی وجود دارد که رابطه قابل‌توجهی با عملکرد تحصیلی دانش‌آموزان دارد. پس در این صورت با شناخت این عوامل و تعدیل آن می‌توان از وارد شدن خسارات اقتصادی بر نظام آموزشی و بروز عوارض روانی-اجتماعی در جامعه جلوگیری کرد. در پژوهش حاضر سعی بر آن است که عوامل مؤثر بر عملکرد تحصیلی دانش‌آموز از جهت سرمایه‌های فرهنگی و اقتصادی خانواده بعنوان متغیرهای اکتسابی بررسی شود.

1. Coleman-James

سؤالات تحقیق

۱. آیا میان سرمایه‌های فرهنگی و اقتصادی خانواده با عملکرد تحصیلی دانش‌آموزان رابطه وجود دارد؟
۲. آیا بین نوع مدرسه و عملکرد تحصیلی دانش‌آموزان رابطه وجود دارد؟

مرور مطالعات تجربی

بررسی پیشینه تجربی تحقیق به محقق در کسب ایده‌های روش‌شناختی و ساختن چارچوب نظری مناسب و تعیین نقطه شروع مناسب تحقیق یاری می‌رساند. بر این اساس، محقق می‌تواند قوه تخیل و استدلال منطقی خود را برای تدوین فرضیه‌های مبتکرانه و نو که پایه و اساس هر تحقیق کاربردی است پرورش دهد.

مطالعه کلمن که در اواسط دهه ۱۹۶۰ انجام گرفته، به لحاظ گستردگی و شناختی که از آموزش و پرورش آمریکا به دست داد و به لحاظ استفاده از فنونی امروزی گردآوری داده‌ها از جمله تحلیل مقادیر بسیار زیادی از داده‌ها، نقطه عطفی در تحقیقات آموزشی، جامعه‌شناختی و روان‌شناختی به شمار می‌رود (کرلینجر، ۱۳۶۶: ۱۲۶). داده‌های مطالعه کلمن عمدتاً از دانش‌آموزان کلاس‌های ششم، نهم، دوازدهم مدارس دولتی به دست آمد و نمونه‌نهایی حدود ۶۴۰ هزار دانش‌آموز، شش هزار و هفتصد معلم و چهارهزار و صد مدیر مدرسه را در بر می‌گرفت (نوغانی، ۱۳۷۵: ۵۹).

برخی متغیرهای مستقل تحقیق عبارت بودند از: وضعیت کلاس‌ها، تعداد دانش‌آموزان در کلاس، نوع و مقدار تجهیزات مدرسه، کتاب‌ها، کتابخانه‌ها و سایر تسهیلات کمکی، تحصیلات، تجربه و میزان حقوق معلمان، برنامه‌های راهنمایی و مشاوره برنامه‌های بهداشتی، برنامه‌های درسی، سازمان و مدیریت مدرسه، برنامه‌های هنری، برنامه‌های ورزشی، هزینه سرانه دانش‌آموز، نرخ ترک تحصیل^۱، تکرار پایه^۲، ترکیب نژادی کلاس‌ها، علایق و آرزوهای

1. Drop out rate
2. Grade repetition

والدین، علاقه دانش‌آموز به مدرسه، تصور از خود، احساس کنترل بر محیط، پایگاه اقتصادی-اجتماعی والدین و ... (همان: ۶۰). فرضیه اصلی کلمن این بود که مطالعه نشان خواهد داد اساساً مدارس سیاه‌پوست تسهیلات نامناسب‌تر، کلاس‌های بزرگتر و ساختمان‌های نامناسب‌تری نسبت به مدارس عمدتاً سفیدپوست دارند (گیدنز، ۱۳۸۲: ۴۶۵). به عبارت دیگر، کیفیت مدارس سیاه‌پوست باعث وضعیت نامناسب تحصیلی آنها در مقایسه با سفیدپوستان شده است. کلمن با در نظر گرفتن فرضیه رقیب، یعنی رابطه بین زمینه اجتماعی دانش‌آموزان و عملکرد تحصیلی آنها و استفاده از کنترل آماری و ثابت نگه داشتن اثر زمینه اجتماعی دریافت که دانش‌آموزان سفیدپوست به طور متوسط بیشتر از دانش‌آموزان سیاه‌پوست موفق می‌شوند. ولی با کمال تعجب مشاهده کرد که امکانات مدرسه و سرانه پول مصرف‌شده تأثیر مهمی بر درس خواندن دانش‌آموزان ندارد. وجود رابطه علت و معلولی بین سرمایه‌گذاری آموزشی در مدرسه و موفقیت تحصیلی که بدیهی به نظر می‌رسید، تأیید نشد. بنابراین چه چیز عامل اصلی تفاوت بین موفقیت تحصیلی دانش‌آموزان سفید و سیاه بود؟ (رابرتسون، ۱۳۷۲: ۳۶۱).

گزارش نهایی کلمن مشخص کرد که رابطه آماری نیرومندی بین تبعیض نژادی و پیشرفت تحصیلی دانش‌آموزان وجود دارد. در واقع او نشان داد که پیشرفت تحصیلی دانش‌آموز رابطه قوی با زمینه‌های تحصیلی^۱ و آرزوهای تحصیلی دانش‌آموزان مدرسه دارد (کلمن، ۱۹۸۷). بعد از آن بروک‌آور^۲ و همکارانش تحقیقی را در سال ۱۹۷۹ انجام دادند و طی آن به بررسی تأثیرات ساخت اجتماعی و جو اجتماعی مدرسه بر عملکرد تحصیلی پرداختند؛ یعنی بیان عواملی که از نظر آنها کلمن در بررسی سنجش کیفیت مدرسه به آنها توجهی نداشته است.

در مدل آنها درون‌داد مدرسه، عبارت است از پیشینه تحصیلی دانش‌آموز، جایگاه اجتماعی-اقتصادی والدین، امکانات و تسهیلات آموزش، میزان مشارکت اولیا در مدرسه و

1. Educational backgrounds
2. Brock over

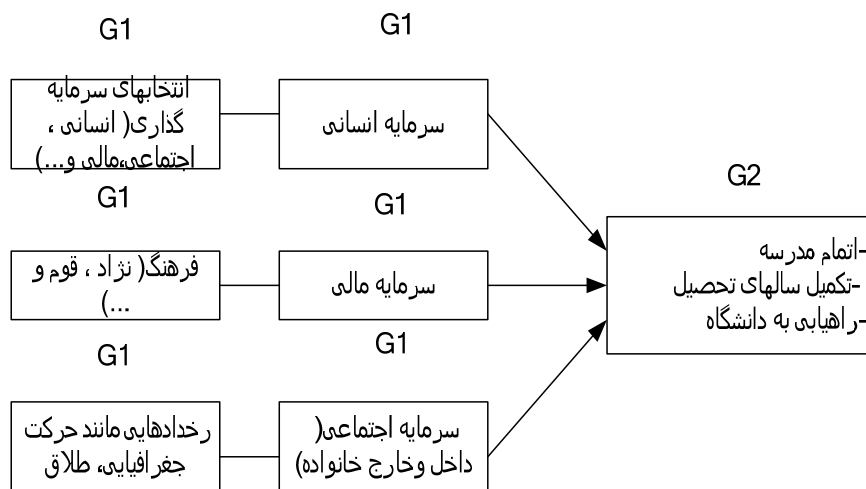
ویژگی‌های معلمان. برون‌داد مدرسه، عبارت است از عملکرد تحصیلی خروجی‌های مدرسه و جو اجتماعی مدرسه^۱ به معنای ارزش‌ها، نگرش‌ها^۲، باورها، هنجارها و رسوم کسانی است که نظام اجتماعی یک مدرسه را تشکیل می‌دهند. جو اجتماعی مدرسه، جامعه‌ای است که مدرسه در آن قرار دارد و خصوصیات دانش‌آموزان آن مدرسه را منعکس می‌کند. به گفته بالیتاین در کل متغیرهای مربوط به ساخت اجتماعی و جو اجتماعی مدرسه با بیش از هشتادوپنج درصد واریانس عملکرد تحصیلی دانش‌آموز را تعیین کردند (بروک آور و همکاران، ۱۹۷۹ به نقل از نوغانی، ۱۳۷۵: ۶۶).

محقق دیگری به نام مایکل روتر^۳ ضمن اشاره به اینکه کلمن مطالعه طولی انجام نداده و به مقطع زمانی خاص محدود بوده است، تحقیقی را در لندن انجام داد تا تأثیر عواملی از قبیل سازمان و جو اجتماعی مدرسه را که در تحقیق کلمن لحاظ نشده بود، نشان دهد. وی به پیشرفت آموزشی دانش‌آموزان پسر در طول چندین سال توجه کرد. کودکان مورد مطالعه نخست در سال ۱۹۷۰ زمانی که می‌خواستند تعلیمات ابتدایی را به پایان برسانند بررسی شدند و اطلاعاتی درباره زمینه اجتماعی و عملکرد تحصیلی آنها فراهم آمد. این بررسی در سال ۱۹۷۴ هنگامی که این دانش‌آموزان سه سال در دبیرستان بودند، تکرار شد. در داخل این گروه، تعدادی از مدارس برای مطالعه ژرفانگر^۴ انتخاب شدند. با دانش‌آموزان و معلمان مصاحبه به عمل آمد و فعالیت‌های کلاسی مشاهده شد. نتایج بررسی نشان داد که در واقع نوع مدرسه بر پیشرفت تحصیلی کودکان تأثیر دارد. عواملی که روتر آنها را حائز اهمیت می‌دانست تا اندازه زیادی در تحقیق کلمن تحلیل نشده بود. مدرسی که محیط یادگیری عالی فراهم می‌کنند همیشه از لحاظ منابع مادی یا ساختمان مجهزتر نبودند (روتر، ۱۹۷۰ به نقل از گیدنز، ۱۳۸۲: ۶۶).

-
1. Social climate
 2. Attitude
 3. Michal rotter
 4. Intensive study

از دیگر تحقیقات دهه ۹۰، می‌توان به تحقیقی در آمریکا و جمهوری دومینیکن اشاره کرد. پژوهش انجام گرفته در دومینیکن نشان داد که دانش‌آموزان مدارس خصوصی با کنترل پیشینه تحصیلی و زمینه اجتماعی اقتصادی نسبت به دانش‌آموزان مدارس دولتی عملکرد تحصیلی بهتری از خود نشان می‌دهند. عاملی که بیش از همه در این میان نقش بسزایی داشته تأثیر گروه همسالان^۱ است. در مدارس خصوصی این گروه از نظر میانگین وضعیت درسی و میانگین تحصیلات مادر وضعیت بهتری داشتند و درصد بیشتری از پدرانشان از نظر شغلی جزء یقه‌سفیدها^۲ به حساب می‌آیند. در واقع این تحقیق نشان داد که زمینه اجتماعی اطرافیان دانش‌آموز در مدرسه، تأثیر مهمی بر عملکرد تحصیلی وی دارد و مدارس خصوصی به دلیل جذب دانش‌آموزانی با زمینه‌های اجتماعی بهتر می‌توانند فضای مساعدتری را برای پیشرفت تحصیلی دانش‌آموزان فراهم آورند (نوغانی، ۱۳۷۵: ۷۲).

سندرا هوفر و همکاران (۱۹۹۸) در خصوص عوامل خانوادگی مؤثر بر عملکرد تحصیلی فرزندان مدل تحلیلی زیر را ارائه کرده‌اند:

شکل ۱: مدل تحلیل هوفر و همکاران در مورد تأثیر منابع خارج از خانواده روی عملکرد تحصیلی فرزندان

1. Peer group
2. white color

به زعم هوفر بین سرمایه اقتصادی و موفقیت تحصیلی همبستگی وجود دارد. ساختار خانواده دانش‌آموزان نیز بر موفقیت تحصیلی آن‌ها مؤثر است (هوفر و همکاران، ۱۹۹۸: ۲۴۸).

دی ماجیو در سال ۱۹۸۲، در آمریکا تحقیقی با عنوان «سرمایه‌گذاری فرهنگی و موفقیت تحصیلی: تأثیر مشارکت فرهنگ منزلی در نمره‌های دانش‌آموزان متوسطه ایالات متحده» انجام داده است. یافته‌های این تحقیق نشان می‌دهد: سرمایه فرهنگی، رابطه مثبتی با نمره‌های دبیرستانی دارد. علائق فرهنگی و فعالیت فرهنگی (به عنوان ابعاد سرمایه فرهنگی) هیچ تأثیر معنی‌داری روی نمره‌های دانش‌آموزان ندارد. بیشترین سرمایه فرهنگی، به زنانی از خانواده‌های با منزلت بالا و کمترین آن به زنانی از طبقه پایین متعلق است (دی ماجیو، ۱۹۸۵).

دی گراف^۱ و همکارانش (۲۰۰۰) در مطالعه‌ای تحت عنوان سرمایه فرهنگی والدین و عملکرد تحصیلی در کشور هلند^۲ بین مشارکتهای فرهنگی والدین و رفتار مطالعاتی والدین تفاوت قائل می‌شوند. آن‌ها بر اساس نتایج دریافتند که رفتار مطالعاتی والدین نه مشارکتهای فرهنگی‌شان بر عملکرد تحصیلی فرزندان تأثیر می‌گذارد. همچنین مؤلفان اعتبار دو تئوری جایگزین درباره کنش متقابل (تعامل) زمینل آموزش والدین و سرمایه فرهنگی را بررسی کردند: «تئوری بازتولید فرهنگی بوردیو و تئوری تحرک فرهنگی دی ماجیو». داده‌ها، فرضیه تحرک فرهنگی را با توجه به رفتار مطالعاتی والدین تأیید کردند؛ یعنی خواندنی‌های والدین در پیش‌بینی موفقیت در مدرسه، مخصوصاً برای آن عده از دانش‌آموزان که والدینشان سطوح تحصیلی پایینی دارند مؤثر است (دی گراف، ۲۰۰۰: ۹۲).

جگر و هلم^۳ (۲۰۰۷) در تحقیقی با عنوان «آیا در نظام تحرک اسکاندیناوی، طبقه اجتماعی که بر عملکرد تحصیلی تأثیرگذار است با سرمایه اقتصادی، فرهنگی و اجتماعی

1. De Graaf
2. Netherland
3. Jeger & Holm
4. Scandinavian Mobility Regime

والدین تبیین می‌شود؟» بیان می‌کنند که طبقه اجتماعی بر روی انتخاب دانش‌آموزان دبیرستانی در دانمارک تأثیر دارد و اینکه می‌تواند به سرمایه‌های اقتصادی، فرهنگی و اجتماعی تجزیه شود. به عقیده آنان در نظام تحرک اسکاندیناوی، آنجا که به دانمارک تعلق دارد، عملکرد تحصیلی باید اساساً به وسیله اشکال غیراقتصادی سرمایه تبیین شود (جگر و هلم، ۲۰۰۷: ۷۱۹).

«تحلیل جامعه‌شناختی موفقیت در ورود به آموزش عالی» عنوان رساله دکتری محسن نوغانی که در سال ۱۳۸۱ است. در این پژوهش رابطه‌ی پیشینه تحصیلی، سرمایه اقتصادی- فرهنگی و اجتماعی خانواده، نوع مدرسه (دولتی، غیر انتفاعی)، رشته تحصیلی، جنسیت، منطقه آموزشی، تحصیلات والدین، و شغل پدر با موفقیت تحصیلی ورود به آموزش عالی مورد سنجش قرار گرفته است. یافته‌ها نشان داد که با کنترل پیشینه تحصیلی سرمایه اقتصادی و فرهنگی سهم معناداری در احتمال قبولی و نمره کل داوطلبان ورود به دانشگاه دارد و در این میان سهم سرمایه فرهنگی بیشتر است (نوغانی، ۱۳۸۱).

از دیگر تحقیقات مهم انجام‌شده در این باره، پژوهشی با عنوان «بررسی مقایسه‌ای اثر کیفیت مدرسه و زمینه اجتماعی دانش‌آموزان بر عملکرد تحصیلی» است که در شهر مشهد انجام شده است (نوغانی، ۱۳۷۹). بر اساس نتایج این پژوهش، مدارس غیرانتفاعی شهر مشهد از کیفیت بالاتری نسبت به مدارس دولتی و نمونه مردمی برخوردارند. یافته‌های این تحقیق نشان داد که مدارس و در واقع آموزش و پرورش در حذف اثر نابرابری اجتماعی بیرون از مدرسه توان بالایی دارند و آثار نابرابری اجتماعی بر عملکرد آموزشی دانش‌آموزان کاملاً مشهود است و آموزش و پرورش نمی‌تواند با ارتقای کیفیت مدارس این اثر را خنثی کند. نکته مهم دیگر اینکه پایگاه اجتماعی، اقتصادی خود نقش مهمی در دسترسی به فرصت‌های آموزشی دارد. در واقع، منابع و فرصت‌های آموزشی چه در مدارس و چه در سطح نواحی آموزشی متفاوت هستند و در این میان دسترسی به این منابع عمدتاً تحت تأثیر زمینه اجتماعی دانش‌آموزان قرار دارد (نوغانی، ۱۳۷۹).

نتایج تحقیق حسین دهقان با عنوان «طبقه اجتماعی و عملکرد تحصیلی با تکیه بر متغیرهای بینابینی» که در سال ۷۹ در شهر تهران انجام گرفته است، سهم بسیار تعیین‌کننده پایگاه طبقاتی خانواده در عملکرد تحصیلی فرزندان را نشان می‌دهد. از میان مؤلفه‌های پایگاه طبقاتی میزان تحصیلات والدین بر عملکرد تحصیلی فرزندان مؤثر است (دهقان، ۱۳۷۹).

پژوهشی با عنوان «تأثیر سرمایه‌های فرهنگی، اجتماعی و اقتصادی خانواده بر روی موفقیت تحصیلی و شغلی فرزندان در تهران» در سال ۱۳۷۹ توسط زهره سمیعی انجام شده است. نتایج پژوهش مبین آن است که هر چه سرمایه فرهنگی در خانواده‌ها بیشتر باشد، موفقیت تحصیلی فرزندان نیز بیشتر است؛ اما از میان ابعاد سرمایه فرهنگی در این مطالعه بعد آگاهی و اطلاعات بیشترین تأثیر را بر موفقیت تحصیلی داشته است. همچنین بین سرمایه اقتصادی و موفقیت تحصیلی رابطه معناداری به دست نیامد و کمترین تأثیر مربوط به یکی از ابعاد سرمایه اقتصادی (دارایی) است و در بین بقیه عوامل جنس نیز بر موفقیت تحصیلی تأثیرگذار است و سایر عوامل رابطه‌ای با موفقیت تحصیلی نشان نمی‌دهند. در مورد متغیر موفقیت شغلی نیز بیشترین تأثیر مربوط به عامل سن، پس از آن میزان دارایی و سپس آگاهی و اطلاعات است. همچنین رابطه متغیر سن با موفقیت شغلی مبین این واقعیت است که میزان موفقیت شغلی در مردان بیشتر از زنان است (سمیعی، ۱۳۷۹).

تحقیقی با عنوان «بررسی ارتباط نگرش به رشته تحصیلی با عملکرد تحصیلی و تأثیر سرمایه‌های اجتماعی و فرهنگی روی آنها در میان دانشجویان دوره روزانه کارشناسی دانشگاه تبریز» توسط محمد میرزاخانی اندریان در سال ۱۳۷۹ صورت گرفته است. نتایج تحلیل عاملی اکتشافی نشان داد که سرمایه فرهنگی را می‌توان در سه بعد میزان فعالیت فرهنگی، میزان علایق فرهنگی و میزان اطلاعات فرهنگی خلاصه کرد. نتایج تحلیل‌های آماری دو متغیری حاکی است که اولاً نگرش به رشته تحصیلی با عملکرد تحصیلی دانشجویان رابطه معناداری دارد؛ ثانیاً سرمایه اجتماعی و فرهنگی دانشجویان با نگرش به رشته تحصیلی و عملکرد تحصیلی آنها رابطه معناداری دارد. بر اساس نتایج تحلیل رگرسیون چندمتغیری، ۵۲٪ تغییرات عملکرد تحصیلی دانشجویان بوسیله نگرش به رشته تحصیلی و

ابعاد چندگانه سرمایه اجتماعی و فرهنگی توجه می‌شود. همچنین نتایج تحقیق نشان می‌دهد که بین سرمایه فرهنگی و عملکرد تحصیلی دانشجویان رابطه معنادار مثبت وجود دارد و از میان ابعاد سه‌گانه سرمایه فرهنگی نیز بیشترین تأثیر مستقیم روی عملکرد تحصیلی (۰/۷۲) مربوط به علائق فرهنگی و کمترین تأثیر مستقیم (۰/۰۱) مربوط به اطلاعات فرهنگی است (میرزاخانی اندرین، ۱۳۷۹).

از دیگر پژوهش‌های انجام‌شده در این زمینه، «قشربندی اجتماعی در مدارس دولتی و غیرانتفاعی و رابطه آن با عملکرد تحصیلی دانش‌آموزان منطقه ۵ آموزش و پرورش شهر تهران» است (نوغانی، ۱۳۷۵). یافته‌ها نشان می‌دهد که هم در مدارس دولتی و هم در مدارس غیرانتفاعی، کیفیت مدرسه در مقایسه با پایگاه اجتماعی-اقتصادی سهم بیشتری در تبیین تغییرات عملکرد تحصیلی دانش‌آموزان دارد. بین دانش‌آموزان مدارس دولتی و غیرانتفاعی از نظر پیشینه تحصیلی، عملکرد تحصیلی و پایگاه اجتماعی-اقتصادی تفاوت معناداری به نفع دانش‌آموزان مدارس غیرانتفاعی وجود دارد. همچنین در صورت کنترل و ثابت نگه داشتن سهم متغیرهای پیشینه تحصیلی، پایگاه اجتماعی-اقتصادی و آمادگی‌های تحصیلی خارج از مدرسه بین عملکرد تحصیلی دانش‌آموزان مدارس غیرانتفاعی و دولتی تفاوت معناداری به نفع دانش‌آموزان مدارس غیرانتفاعی وجود دارد. از دیگر یافته‌های این تحقیق آن است که در صورت کنترل و ثابت نگه داشتن سهم متغیرهای پیشینه تحصیلی، آمادگی‌های تحصیلی خارج از مدرسه و پایگاه اجتماعی-اقتصادی، بین آرزوهای تحصیلی دانش‌آموزان مدارس دولتی و غیرانتفاعی تفاوت معناداری وجود دارد و در این میان دانش‌آموزان مدارس غیرانتفاعی طالب تحصیلات بالاتری هستند (نوغانی، ۱۳۷۵).

در یک جمع‌بندی از مطالعات خارجی و داخلی می‌توان گفت که اغلب این پژوهش‌ها به طور جداگانه تأثیر متغیرهایی از قبیل نوع مدرسه، پایگاه اقتصادی-اجتماعی خانواده، سرمایه فرهنگی خانواده دانش‌آموز را بر عملکرد تحصیلی دانش‌آموزان بررسی کرده‌اند. اما همانگونه که می‌دانیم در بررسی موفقیت و عملکرد تحصیلی دانش‌آموز مجموعه بزرگی از عوامل فردی و اجتماعی وجود دارد و بررسی هر کدام از متغیرهای فوق به‌تنهایی تبیین

جامعی از عملکرد دانش‌آموز به دست نمی‌دهد. بر این اساس، با عنایت به خلأ پژوهشی در زمینه بررسی نقش متغیرهای یادشده در کنار هم بر عملکرد تحصیلی دانش‌آموزان و نیز با توجه به لزوم تحلیل و تبیین جامع این امر مهم و نیز ضرورت آزمون تجربی نظریه‌های اخیر در حوزه جامعه‌شناسی آموزش و پرورش در کشورمان و تدوین چهارچوب نظری مناسب برای بررسی نقش متغیرهای سرمایه اقتصادی و فرهنگی خانواده و نوع مدرسه محل تحصیل دانش‌آموزان در عملکرد تحصیلی آن‌ها، پژوهش حاضر انجام پذیرفته است.

چهارچوب نظری تحقیق

چهارچوب نظری تحقیق قلمرو تئوریک طرح است و اساساً همین نگرش و چشم‌انداز نظری است که برای بررسی موضوع تحقیق پذیرفته می‌شود. انتخاب چهارچوب نظری بستگی دارد به مسأله تحقیق و کیفیت اطلاعات علمی به دست آمده از مرحله مطالعات اکتشافی که محقق بعد از بررسی ادبیات تئوریک موضوع تحقیق و طبقه‌بندی داده‌های جمع‌آوری شده برحسب همگرایی‌ها و تضادهای موجود در رویکردها، در مرحله طراحی چهارچوب نظری تحقیق، تئوری یا تئوری‌های مختلف را بنیان نظری تحقیق خود قرار می‌دهد. رویکردهای نظری این تحقیق به دو دسته رویکردهای کلاسیک و رویکردهای معاصر تقسیم می‌شوند. دو رویکرد کارکردگرایی و ستیز در مقوله رویکردهای کلاسیک و سرمایه فرهنگی در مقوله رویکردهای جدید قرار دارند. برخلاف نظر کارکردگرایان که در باب تبیین موفقیت تحصیلی در سطوح مختلف تحصیلی توافق نظر دارند و سرمنشأ آن را لیاقت، استعداد و تلاش فرد در کسب مدارج تحصیلی بالاتر و مشاغل پیچیده، مستقل از نوع مدرسه و زمینه اجتماعی دانش‌آموز می‌دانند، ستیزگرایان در باب تبیین موفقیت تحصیلی اختلاف نظر دارند. این قرائت‌ها و تحلیل‌های متفاوت در باب موفقیت تحصیلی بیشتر از نقش و اهمیت اساسی دو متغیر سرمایه فرهنگی و اقتصادی در نابرابری اجتماعی و به دنبال آن نابرابری آموزشی در امر تحصیل ناشی می‌شود.

کارکردگرایان با ثابت نگه داشتن و نادیده گرفتن برخی متغیرهای مهم، ساخت طبقاتی در جامعه را می‌پذیرند و آن را برای بقا و حیات ضروری می‌دانند. به نظر آنان، همه افراد در یک خط شروع قرار دارند و کلید پیشرفت و موفقیت در جامعه درون مدرسه است و به لیاقت، استعداد و جنبه‌های اکتسابی افراد برمی‌گردد. از نظر کارکردگرایان، اگر کودکی در مدرسه پیشرفت مطلوب نداشته باشد، تقصیر خود اوست. بنابراین، این حقیقت آشکار فراموش می‌شود که فرصت و امکان یک طبقه خاص برای کسب موفقیت در مدرسه کمتر از طبقات دیگر است (کارنوی، ۱۳۶۵: ۴۵۸). به علاوه، از مباحث نظری و مطالعات تجربی انجام شده در این زمینه این نتیجه به دست آمد که وقتی متغیر هوش کنترل شود، زمینه خانوادگی و متغیر پایگاه اقتصادی- اجتماعی دانش‌آموز پیش‌بینی‌کننده بهتری برای پیشرفت تحصیلی در مدرسه است. به تعبیر جنکس این امر مثل آن است که به هرکس فرصت مساوی برای شرکت در مسابقه دو داده شود اگرچه بعضی از آنان فلج باشند یا تمرین لازم را برای ورزش دو نداشته باشند. فرض برابری صرفاً تضمین‌کننده آن است که کسانی که امکانات تجربی دارند، می‌توانند از فرصت موجود استفاده کنند (رابرتسون، ۱۳۷۲: ۳۶۲).

بورديو با طرح مفهوم سرمایه فرهنگی و عادتواره و تحلیل نابرابری‌های اجتماعی و فرهنگی و بازتاب آن در نظام آموزشی سهم بسزایی در غنای نظری بحث بازتولید داشته است. او برخلاف کارکردگرایان، نقطه شروع تحصیلی دانش‌آموزان را متفاوت می‌داند و با تأکید بر شیوه جامعه‌پذیری و انتقال ارزش‌ها، هنجارها و الگوهای رفتاری به کودکان و تملک مؤلفه‌هایی چون کالاهای فرهنگی و رفتارهای مطالعاتی برای خانواده‌ها یا به عبارتی انتقال سرمایه فرهنگی از والدین به فرزندان، انتقال نابرابر سرمایه فرهنگی در بین طبقات اجتماعی را بر روی موفقیت تحصیلی تأثیرگذار می‌داند (به نقل از تاجبخش، ۱۳۸۴؛ بورديو، ۱۳۸۰؛ فاضلی، ۱۳۸۲).

از طرف دیگر، همان گونه که از مطالعات اجتماعی برمی‌آید، متغیر نوع مدرسه در نابرابری‌های آموزشی (موفقیت تحصیلی) سهمیم است. لذا برآن شدیم با وارد کردن متغیر نوع مدرسه، پژوهش را پربارتر کرده، به نتایج بهتری دست یابیم. به علاوه، رابطه سرمایه اقتصادی

و سرمایه فرهنگی و اینکه چگونه این دو نوع سرمایه به بازتولید یکدیگر و همچنین بازتولید نابرابری‌های آموزشی می‌انجامد یکی دیگر از ضرورت‌های انجام این پژوهش است. همانگونه که کلمن نشان داد، طبقه اجتماعی و اقتصادی خانواده تنها عامل موفقیت نیست. در بطن هر طبقه عوامل گوناگونی وجود دارد که رابطه قابل توجهی با عملکرد تحصیلی دانش‌آموزان دارد. پس در این صورت، با شناخت این عوامل و تعدیل آن می‌توان از ورود خسارات اقتصادی بر نظام آموزشی و بروز عوارض روانی- اجتماعی در جامعه جلوگیری کرد. برخی مطالعات تجربی انجام شده گویای این مطلب بود که وضعیت اقتصادی- اجتماعی خانواده در موفقیت تحصیلی دانش‌آموز نقش بسزایی دارد.

فرضیه‌های تحقیق

۱. هرچه سرمایه فرهنگی خانواده افزایش یابد، عملکرد تحصیلی دانش‌آموزان بهتر می‌شود.
۲. هرچه سرمایه اقتصادی خانواده افزایش یابد، عملکرد تحصیلی فرزندان بهتر می‌شود.
۳. بین نوع مدرسه و عملکرد تحصیلی دانش‌آموزان رابطه وجود دارد، به گونه‌ای که دانش‌آموزان مدارس غیرانتفاعی عملکرد تحصیلی بهتری دارند.

روش تحقیق

در این تحقیق از روش پیمایش استفاده شده است. پیمایش عامترین روش تحقیق در علوم اجتماعی است. «پیمایش‌ها داده‌های مفیدی برای دامنۀ بزرگی از موضوعات تحقیقی پدید می‌آورند و قابلیت انواع گسترده‌ای از تحلیل‌ها را دارند. پیامد پیمایش برای محقق، مجموعه‌ای از پاسخ‌هاست که غالباً گزینه‌های ثابت پرسش‌ها هستند و از مجموع آنها می‌توان برای سنجش خصوصیات و نگرش گروه‌های معینی سود جست» (بیکر، ۱۳۷۷: ۲۳۴). در این پژوهش، روش جمع‌آوری اطلاعات شیوه پیمایش و مشخصاً استفاده از تکنیک پرسشنامه بوده است.

واحد تحلیل، واحد مشاهده: در این تحقیق، واحد مشاهده و واحد تحلیل فرد (دانش آموز) است.

جمعیت آماری در این پژوهش عبارت است از تمام دانش‌آموزان رشته ریاضی مراکز پیش‌دانشگاهی نوبت اول آموزش و پرورش منطقه ۱۴ تهران که در سال تحصیلی ۸۶-۸۷ مشغول تحصیل هستند.

برای آزمون مقدماتی، پرسشنامه در اختیار ۲۰ دانش‌آموز قرار گرفت، تا پس از رفع اشکالات احتمالی همه دانش‌آموزان درک واحدی از پرسش‌ها داشته باشند. همچنین برای بالابردن پایایی^۱ پرسشنامه از آلفای کرونباخ^۲ استفاده شد.

برای تعیین نمونه آماری در این تحقیق سعی شده است که تا حد امکان متغیرها در بالاترین سطح سنجش (سطح فاصله‌ای) اندازه‌گیری شوند؛ لذا برای محاسبه حجم نمونه آماری از فرمول کوکران استفاده کرده‌ایم:

$$n = \frac{Nt^2 \delta^2}{Na^2 + t^2 \delta^2}$$

در فرمول یادشده:

n- حجم نمونه آماری

N- حجم جامعه آماری (۱۱۷۵ نفر)

δ - واریانس متغیر عملکرد تحصیلی (شایان ذکر است که بعد از گرفتن پیش‌آزمون مقدار این متغیر ۰/۶ به دست آمد).

t- در علوم اجتماعی و علوم رفتاری ضریب اطمینان (سطح معنی‌داری) ۰/۹۵ رایج‌تر است؛ چون در این پژوهش ضریب اطمینان ۰/۹۵ در نظر گرفته شده است، در نتیجه حدود اطمینان ۱/۹۶ است.

1. Reliability
2. Cronbach Alpha

d- دقت احتمالی مطلوب است. در تحقیق حاضر، برای افزایش دقت نمونه تحقیق ۰/۰۸ در نظر گرفته شده است.

$$\frac{(1175)(384)(0.6)}{(1175) \times (0.0064) + (384)(0.6)} = 275$$

بدین ترتیب، ۲۷۵ نفر حجم نمونه را تشکیل می‌دهد. با توجه به ضرورت تکمیل پرسشنامه توسط تمامی دانش‌آموزان، در عمل ۳۰۰ پرسشنامه بین دانش‌آموزان توزیع شد. پس از حذف پرسشنامه‌های ناقص، داده‌های جمع‌آوری شده از ۲۸۰ دانش‌آموز تجزیه و تحلیل نهایی شد.

با توجه به اهداف تحقیق، از روش نمونه‌گیری تصادفی طبقه‌بندی شده^۱ متناسب استفاده شده است. در این تحقیق، دانش‌آموزان نوبت اول رشته ریاضی مراکز پیش‌دانشگاهی برحسب جنس و نوع مدرسه طبقه‌بندی شدند. از داخل هر طبقه با توجه به نسبت آن به کل جامعه آماری، افرادی با روش نمونه‌گیری تصادفی انتخاب شده‌اند.

با توجه به اینکه جمعیت آماری $N=1175$ و حجم نمونه آماری $n=280$ لذا کسر نمونه‌ای (نسبت نمونه‌گیری) برابر است با:

$$K = \frac{n}{N} = \frac{280}{1175} = \frac{1}{4.17}$$

همچنین با استفاده از فرمول حجم

نمونه در نمونه‌گیری تصادفی طبقه‌بندی متناسب که عبارت است:

$$n = K \times N_1 + K \times N_2 \quad (N_1 \text{ و } N_2 \text{ جمعیت طبقات هستند})$$

حجم نمونه آماری برحسب طبقات نمونه‌گیری به دست می‌آید (سراجزاده، ۱۳۸۵).

1. Stratified Random Sampling

جدول ۱: نمونه آماری برحسب طبقات نمونه‌گیری (جنس، نوع مدرسه)

جنس	زن		مرد	
	دولتی	غیرانتفاعی	دولتی	غیرانتفاعی
نوع مدرسه				
تعداد دانش‌آموزان	۱۲۶	۳۰	۱۱۰	۴۴
کل	۱۲۶		۱۵۴	
			۲۸۰	

پس از تعیین حجم نمونه در طبقات به اداره آموزش و پرورش منطقه ۱۴ مراجعه و مراکز تعیین شد. سپس دانش‌آموزان مورد نظر در هر مرکز با روش نمونه‌گیری تصادفی انتخاب و پرسشنامه‌ها تنظیم گردید.

تعریف مفاهیم و نحوه سنجش آن‌ها

عملکرد تحصیلی: عملکرد تحصیلی عبارت است از نتایج حاصل از تحصیل دانش‌آموز که نشان‌دهنده میزان یادگیری و پیشرفت تحصیلی وی است (چلبی، ۱۳۷۵: ۱۲۷).

مهمترین معرف برای سنجش این متغیر که در سطح فاصله‌ای مطرح می‌شود، معدل کتبی دانش‌آموزان در امتحانات نهایی خردادماه سال تحصیلی ۸۶ - ۱۳۸۵ پایه سوم متوسطه است.

سرمایه اقتصادی: آن نوع از سرمایه است که بدون واسطه به درآمدهای پولی و منابع و دارایی‌های مالی اطلاق می‌شود و تظاهر نهادینه‌اش در حقوق مالکیت است (ویتتر، ۲۰۰۰: ۲ به نقل از ساعی و کاکاوند، ۱۳۸۸).

مفهوم	معرف‌های عملی
سرمایه اقتصادی	درآمد خانواده
	هزینه خانوار
	نوع شغل

سرمایه فرهنگی: به مجموعه نمادها، معانی، امتیازات فرهنگی، منش و شیوه‌های زبانی، ذوق و سلیقه و شیوه‌های زندگی گفته می‌شود. بوردیو سه شکل سرمایه فرهنگی را از هم

تمیز می‌دهد: الف- سرمایه متجسد یا درونی‌شده؛ ب- سرمایه فرهنگی نهادینه‌شده؛ ج- سرمایه فرهنگی عینیت‌یافته.

الف- سرمایه فرهنگی متجسد: نوعی سرمایه خودآموخته و توانایی‌های بالقوه است که برآیند کار شخص روی خود و صرف هزینه مستقیم از سوی شخص به صورت صرف وقت است. رفته‌رفته این سرمایه جزء جدانشدنی و کارهای عادت‌گونه شخص می‌شود، تثبیت درونی می‌یابد و در واقع با جسم فرد حد و مرز یکسان دارد؛ به عبارتی، به شکل استعداد پایدار یک ارگانسیم درمی‌آید (تاجبخش، ۱۳۸۴). این مفهوم با مؤلفه‌های هنر و مهارت، و گرایش‌های فرهنگی شامل کالا و مصارف فرهنگی سنجیده می‌شود که به صورت دیدن تئاتر، سینما، کنسرت، میزان مطالعه کتاب، مجله و روزنامه عملیاتی می‌شود.

ب- سرمایه فرهنگی نهادینه‌شده: این نوع از سرمایه فرهنگی به وسیله صلاحیت‌هایی که رسماً از طریق آموزش و تحصیلات و نیز سایر اشکال دستاوردهای اجتماعی قابل رتبه‌بندی هستند، به افراد داده می‌شود. بورديو تحصیلات را نمودی از سرمایه فرهنگی می‌داند. سرمایه فرهنگی نهادینه‌شده این امکان را به وجود می‌آورد که صاحبان این صلاحیت‌ها با هم مقایسه، و حتی با نشاندن فردی به جای دیگری مبادله شوند (همان جا). این مفهوم با مؤلفه‌های میزان تحصیلات والدین و میزان تولید آثار فرهنگی فرد اندازه‌گیری می‌شود.

ج- سرمایه فرهنگی عینیت‌یافته: منظور کالاهای فرهنگی است که در اختیار خانواده‌هاست و با آموزش و عملکرد تحصیلی فرزندان مرتبط است؛ مثل منابع آموزشی و کمک‌آموزشی، تعداد کتاب‌های غیردرسی موجود در خانه، وجود کامپیوتر و زمینه‌های استفاده از آن. این مفهوم بعد از سرمایه فرهنگی با سؤالات ۷، ۸ و ۹ و در سطح سنجش اسمی و فاصله‌ای اندازه‌گیری شده است.

نوع مدرسه: مدرسه سازمانی است که دو نوع درون‌داد از محیط خود دریافت می‌کند: الف- دانش آموزان؛ ب- معلم، تجهیزات، ساختمان، امکانات مالی و دیگر منابع. مدرسه با استفاده از معلم، تجهیزات و ساختمان کودکان بی‌سواد را به افرادی اجتماعی، ماهر و شکوفا

تبدیل می‌کند و آن‌ها را به جامعه بازمی‌گرداند تا بتوانند وارد سازمان‌های شغلی و اقتصادی شوند (شارع‌پور، ۱۳۸۳: ۱۷۶).

در این تحقیق، مدارس به دو نوع دولتی و غیرانتفاعی دسته‌بندی شده است.

اعتبار و روایی: اعتبار سنجه‌های این تحقیق به شیوه اعتبار صوری و اعتبار سازه‌ای انجام گرفته است. پرسشنامه طراحی شده با مشخص کردن متغیرهای مستقل و وابسته و تعاریف نظری و عملیاتی متغیرها در اختیار استادان دانشگاه‌های مختلف، دانشجویان فوق لیسانس و بالاخره تعدادی از دبیران مجرب مدارس قرار گرفت. همچنین در پیش‌آزمون تعدادی از دانش‌آموزان رشته ریاضی مراکز پیش‌دانشگاهی نوبت اول منطقه ۱۴ سعی کردیم نقایص کار برطرف و سنجه‌های مبهم برای پاسخ‌گو حذف یا گویا شوند. شیوه اعتبار سازه‌ای نیز مشخص می‌کند آیا داده‌های به دست آمده بر اساس سنجه‌های مورد نظر، نظریه‌های تحقیق را تأیید می‌کنند یا نه؟ (ساروخانی، ۱۳۷۸: ۱۴۷).

اعتبار سازه‌ای سرمایه فرهنگی خانواده: سرمایه فرهنگی در این تحقیق با استفاده از ۷ سؤال سنجش شده است. برای مشخص کردن ابعاد سه‌گانه سرمایه فرهنگی و متغیرهای نهفته و زیربنایی آن از تحلیل عاملی اکتشافی استفاده شده است.

جدول ۲: نتایج و اجزای تحلیل عاملی ابعاد سرمایه فرهنگی بعد از چرخش واریماکس

مقدار ویژه	درصد واریانس تبیین شده	بار عاملی	بار عاملی	عنوان عامل‌ها
۱.۶۳	۵۴.۱۳	۰.۷۸	میزان اهمیت عملکرد تحصیلی دانش‌آموز در نزد والدین	سرمایه فرهنگی محاط شده
		۰.۷۲	میزان مطالعه والدین در منزل	
		۰.۷۱	حضور در فعالیت‌های فرهنگی همراه با والدین	
۱.۴۰	۰.۴۰	۰.۷۴	منابع آموزشی و کمک‌آموزشی موجود در منزل	سرمایه فرهنگی عینیت یافته
		۰.۶۷	تعداد کتب موجود در منزل	
		۰.۴۰	داشتن کامپیوتر و زمینه‌های استفاده	
۱.۵۹	۰.۷۹	۰.۸۹	تحصیلات مادر	سرمایه فرهنگی نهادینه شده
		۰.۸۹	تحصیلات پدر	

اعتبار سازه‌ای سرمایه اقتصادی خانواده: سرمایه اقتصادی در این تحقیق با استفاده از ۵ سؤال سنجش شده است. برای مشخص کردن ابعاد سرمایه اقتصادی و متغیرهای نهفته و زیربنایی آن از تحلیل عاملی اکتشافی استفاده شده است.

جدول ۳: نتایج و اجزای تحلیل عاملی ابعاد سرمایه اقتصادی بعد از چرخش واریماکس

مقدار ویژه	درصد واریانس تبیین شده	بار عاملی	عنوان عامل	عامل
۱.۵۲	۵۰.۴۰	۰.۸۲	قیمت ماشین	اول
		۰.۷۳	تبدیل متراژ منزل به دارایی	
		۰.۵۸	درآمد والدین	

یافته‌های تحقیق

در این قسمت اطلاعات مربوط به مشخصات زمینه‌ای، یافته‌های مربوط به عملکرد تحصیلی، سرمایه‌های اقتصادی و فرهنگی خانواده، و نوع مدرسه که متغیرهای این تحقیق تعیین شده‌اند، در جمعیت نمونه بررسی خواهد شد.

با توجه به ارقام مندرج در جدول شماره ۴، ۴۳/۴ درصد از جمعیت نمونه دختر و ۵۶/۶ درصد پسر هستند. ۷۲/۹ درصد از مدارس دولتی و ۲۷/۱ درصد مدارس غیرانتفاعی‌اند. ۴۱/۷ درصد از مادران افراد در نمونه مورد مطالعه دارای تحصیلات پایین، ۵۳/۵ درصد تحصیلات متوسط و تنها ۴/۸ درصد نیز دارای تحصیلات عالی‌اند. تحصیلات ۳۸/۵ درصد از پدران افراد در نمونه مورد مطالعه دارای تحصیلات پایین، ۴۶/۹ درصد تحصیلات متوسط و ۱۴/۶ درصد نیز دارای تحصیلات عالی‌اند. در مقایسه میزان تحصیلات پدران و مادران می‌توان گفت درصد مدارک تحصیلی عالی پدران حدود سه برابر بیشتر از مدارک تحصیلی مادران است. براساس ارقام جدول فوق، ۸۹ درصد مادران نمونه مورد مطالعه خانه‌دار هستند؛ در حالی که بیشترین درصد شغل پدران، اختصاص به شغل آزاد (۴۲ درصد)، کارمند بخش دولتی (۳۱/۲ درصد) و پس از آن کارمند بخش خصوصی (۱۱/۵ درصد) دارد. سرانجام، بیشترین درصد (۷۲/۹ درصد) درآمد والدین به رده متوسط درآمد و پس از آن به ترتیب به رده متوسط (۱۶/۳ درصد) و بالا (۹/۸ درصد) تعلق دارد.

جدول شماره ۴: چگونگی توزیع پاسخ‌گویان بر اساس متغیرهای زمینه‌ای

درصد تجمعی	درصد	متغیر	
۴۳/۴	۴۳/۴	زن	جنس
۱۰۰	۵۶/۶	مرد	
۷۲/۹	۷۲/۹	دولتی	نوع مدرسه
۱۰۰	۲۷/۱	غیرانتفاعی	
۴۱/۷	۴۱/۷	پایین	تحصیلات مادر
۹۵/۱	۵۳/۵	متوسط	
۱۰۰	۴/۸	بالا	
۳۸/۵	۳۸/۵	پایین	تحصیلات پدر
۸۵/۴	۴۶/۹	متوسط	
۱۰۰	۱۴/۶	بالا	
۸۹	۸۹	خانه‌دار	شغل مادر
۹۸	۹	شاغل	
۱۰۰	۲	بازنشسته	
۳۱/۲	۳۱/۲	کارمند بخش دولتی	شغل پدر
۴۲/۷	۱۱/۵	کارمند بخش خصوصی	
۸۴/۷	۴۲	آزاد	
۸۷/۱	۲/۴	بیکار	
۱۰۰	۱۲/۹	بازنشسته	
۱۶/۳	۱۶/۳	پایین	درآمد والدین
۹۰/۲	۷۲/۹	متوسط	
۱۰۰/۰	۹/۸	بالا	
۱۰۰	۱۰۰	جمع	

جدول شماره ۵: چگونگی توزیع پاسخ‌گویان بر حسب متغیرهای مستقل تحقیق

درصد تجمعی	درصد	فراوانی	
		متغیر	
۱۹/۴	۱۹/۴	پایین	عملکرد تحصیلی
۵۷/۹	۳۸/۵	متوسط	
۱۰۰/۰	۴۲/۱	بالا	
۴۴/۸	۴۴/۸	پایین	سرمایه فرهنگی محاط‌شده
۸۸/۹	۴۴/۱	متوسط	
۱۰۰	۱۱/۱	بالا	
۳۴/۷	۳۴/۷	پایین	سرمایه فرهنگی عینیت‌یافته
۸۸/۵	۵۳/۸	متوسط	
۱۰۰	۱۱/۵	بالا	
۵۲/۱	۵۲/۱	پایین	سرمایه فرهنگی نهادینه‌شده
۹۶/۹	۴۴/۸	متوسط	
۱۰۰	۳/۱	بالا	
۱۹/۸	۱۹/۸	پایین	سرمایه فرهنگی خانواده
۷۷/۸	۵۸/۰	متوسط	
۱۰۰	۲۲/۲	بالا	
۴۴/۴	۴۴/۴	پایین	سرمایه اقتصادی خانواده
۹۰/۶	۴۶/۲	متوسط	
۱۰۰	۹/۴	بالا	
۱۰۰	۱۰۰	جمع	

با نگاهی به ارقام مندرج در جدول فوق می‌توان گفت، به لحاظ عملکرد تحصیلی دانش‌آموزان مورد مطالعه به ترتیب بیشترین درصد به گروه عملکرد تحصیلی بالا (۴۲/۱) درصد) و پس از آن متوسط (۳۸/۵ درصد) و پایین (۱۹/۴ درصد) تعلق دارند. وضعیت برخورداری خانواده دانش‌آموزان پاسخ‌گو از بعد سرمایه فرهنگی محاط‌شده بدین ترتیب است: ۴۴/۸ درصد آنان پایین، ۴۴/۱ درصد متوسط و ۱/۱۱ درصد بالاست. به لحاظ میزان

برخورداری از بعد سرمایه فرهنگی عینیت یافته خانواده پاسخ‌گویان این گونه هستند: ۳۴/۷ درصد پایین، ۵۳/۸ درصد متوسط و ۱۱/۵ درصد نیز بالاست. سرانجام، در بعد سرمایه فرهنگی نهادینه شده وضعیت خانواده دانش‌آموزان پاسخ‌گو بدین ترتیب است: ۵۲/۱ درصد پایین، ۴۴/۸ درصد متوسط و ۳/۱ درصد نیز بالاست. به لحاظ میزان سرمایه فرهنگی خانواده، بیشترین درصد خانواده دانش‌آموزان گروه دارای سرمایه فرهنگی متوسط (۵۸ درصد) و پس از آن بالا (۲۲/۲ درصد) و پایین (۱۹/۸ درصد) مربوط است. به لحاظ میزان سرمایه اقتصادی خانواده دانش‌آموزان، ارقام جدول یادشده حاکی از آن است که بیشترین درصد به رده متوسط با ۶۲/۲ درصد و پس از آن به رده پایین با ۴۴/۴ درصد و رده بالا با ۹/۴ درصد تعلق دارند.

آزمون فرضیات

فرضیه یک: «هرچه سرمایه فرهنگی خانواده بیشتر باشد، عملکرد تحصیلی دانش‌آموز بهتر می‌شود.»

یافته‌های حاصل از آزمون رابۀ بین دو متغیر سرمایه فرهنگی خانواده و عملکرد تحصیلی دانش‌آموزان نشان می‌دهد در بین ۲۷۵ پاسخ‌گوی مورد مطالعه ضریب همبستگی با سطح معناداری $\text{Sig.} = 0/001$ برابر $0/40$ است. با توجه به سطح معناداری به دست آمده مدرک کافی برای رد فرضیه صفر وجود دارد و فرضیه اصلی قبول می‌شود. با توجه به ضریب تبیین R^2 باید گفت که ۰.۱۵ از واریانس عملکرد تحصیلی دانش‌آموز به وسیله سرمایه فرهنگی خانوادگی تبیین و ۰.۸۵ آن با متغیرهای دیگر مشخص می‌شود. نسبت F به لحاظ آماری معنادار است. ضریب A مبین آن است که با کنترل دیگر متغیرها به طور متوسط میزان عملکرد تحصیلی ۱۳.۳۳ است. به ازای یک واحد افزایش در سرمایه فرهنگی خانواده، عملکرد تحصیلی ۰.۱۴ ارتقا می‌یابد. متوسط بودن رابطه فوق در جدول توافقی دو متغیر کاملاً مشهود است. مطابق جدول (۶) بیشترین درصد سرمایه فرهنگی خانواده در میان هر سه گروه عملکرد تحصیلی دانش‌آموزان متعلق به سرمایه فرهنگی متوسط است. به عبارت دیگر،

بدون در نظر گرفتن عملکرد تحصیلی دانش‌آموز، سرمایه فرهنگی خانوادگی بیشتر دانش‌آموزان متوسط است، که این مهمترین عامل برای قوی نبودن رابطه در جمعیت نمونه شده است. در بین ابعاد سرمایه فرهنگی، تنها سرمایه فرهنگی نهادینه‌شده خانواده با عملکرد تحصیلی دانش‌آموز رابطه‌ای معنادار دارد. به عبارت دیگر، بین تحصیلات والدین و عملکرد تحصیلی دانش‌آموز رابطه مثبت و ضعیفی وجود دارد.

جدول ۶: تحلیل رگرسیون سرمایه فرهنگی خانواده و ابعاد آن با عملکرد تحصیلی دانش‌آموز

B	A	Sig .	F	خطای استاندارد	R^2 تعدیل یافته	R^2	R	
۱۴	۱۳/۳۳	۰۰.	۴۹.۹۹	۱/۸۲	۰.۱۵۲	۱۵۵	۰.۴۰	سرمایه فرهنگی
۱۳	۱۴/۷۶	۰۰.	۱۳.۲۶	۱.۹۴	۰.۰۴	۰.۰۵	۰.۲۱	سرمایه فرهنگی نهادینه‌شده

جدول ۷: جدول توافقی سرمایه فرهنگی خانواده و عملکرد تحصیلی دانش‌آموز

کل	سرمایه فرهنگی			معدل پایین	معدل متوسط	معدل بالا
	پایین	متوسط	بالا			
۴۳	۱۲	۲۸	۳	فراوانی	معدل پایین	درصد سطری
%۱۰۰	%۲۷/۹	%۶۵/۱	%۷/۰			
۱۱۱	۳۰	۶۱	۲۰	فراوانی	معدل متوسط	درصد سطری
%۱۰۰/۰	%۲۷/۰	%۵۵/۰	%۱۸/۰			
۱۲۱	۱۲	۷۲	۳۷	فراوانی	معدل بالا	درصد سطری
%۱۰۰/۰	%۹/۹	%۵۹/۵	%۳۰/۶			
۲۷۵	۵۴	۱۶۱	۶۰	فراوانی	کل	درصد سطری
%۱۰۰	%۱۹/۶	%۵۸/۵	%۲۱/۸			

فرضیه دوم: «هرچه سرمایه اقتصادی خانواده افزایش یابد، عملکرد تحصیلی دانش‌آموز بهتر می‌شود.»

واضح است که با سطح معناداری $\text{Sig.} = 0/05$ فرضیه صفر رابطه بین متغیرهای سرمایه اقتصادی خانواده و عملکرد تحصیلی رد می‌شود. لذا باید گفت بین سرمایه اقتصادی والدین و عملکرد تحصیلی دانش‌آموز رابطه معنادار وجود دارد و بر این اساس فرضیه مورد نظر تأیید می‌شود.

جدول ۸: تحلیل رگرسیون سرمایه اقتصادی والدین با عملکرد تحصیلی

Sig.	F	خطای استاندارد	R^2 تعدیل یافته	R^2	R
0/05	280	1/98540	0/7	0/11	0/10

فرضیه سوم: «بین نوع مدرسه و عملکرد تحصیلی دانش‌آموزان رابطه وجود دارد، به گونه‌ای که دانش‌آموزان مدارس غیرانتفاعی عملکرد تحصیلی بهتری دارند.»

تفاوت عملکرد تحصیلی دانش‌آموزان مدارس دولتی و غیرانتفاعی به لحاظ آماری معنی‌دار است. همچنان که در جدول (۹) می‌بینیم آزمون لونز و تی میانگین هر دو گروه را متفاوت نشان می‌دهد. به عبارتی، دانش‌آموزان مدارس غیرانتفاعی که ۲۷٪ جمعیت نمونه را تشکیل می‌دهند، نسبت به دانش‌آموزان مدارس دولتی که ۷۳٪ جمعیت نمونه را تشکیل می‌دهند، عملکرد تحصیلی بهتری دارند. در نتیجه، می‌توان گفت سرمایه اقتصادی والدین این امکان را برای فرزندانشان فراهم می‌آورد که آنها را در مدارس با امکانات مناسب‌تر ثبت نام کنند.

جدول ۹: آزمون t و لوز برای مقایسه میانگین عملکرد تحصیلی با توجه به نوع مدرسه

آزمون t برای برابری میانگین‌ها			آزمون لوز (برابری واریانس‌ها)		انحراف معیار	میانگین	تعداد مشاهدات	
تفاوت میانگین	Sig.	Df	t	Sig.				
				۲/۰۴	۴/۱۶	۱۵.۶۷	۲۰۰	دولتی
-۱.۲۴	۰.۰۰	۱۵۸.۲۴	-۵.۲۰			۱۶/۹۴	۷۵	غیرانتفاعی

آزمون چندمتغیره

رگرسیون چندمتغیره این امکان را برای ما فراهم می‌آورد تا اثر واقعی هر متغیر (یا فرضیه) را در کنار دیگر متغیر (مستقل یا زمینه‌ای) بر روی متغیر وابسته ببینیم. هدف ما در این قسمت یافتن میزان و سهم اثر متغیرهای مستقل این تحقیق در توجیه عملکرد تحصیلی دانش‌آموزان است. تحلیل رگرسیون چندمتغیری مبتنی بر مفروضاتی اساسی است از جمله بررسی خطی بودن رابطه متغیرها از طریق رسم نمودار پراکنش آن‌ها، یکنواختی واریانس‌ها، نرمال بودن توزیع خطاها، نرمال بودن توزیع متغیرها و مستقل بودن خطاها و باقی‌مانده‌ها از یکدیگر. شایان ذکر است که متغیرهای تحقیق حداقلی از پیش فرض‌های مورد نظر را داراست. اجرای رگرسیون چندمتغیری به روش‌های گوناگونی صورت می‌پذیرد؛ اما در این تحقیق از روش‌های Enter و Back ward استفاده می‌شود. در اجرای رگرسیون به روش Back ward ابتدا تمام متغیرهای مستقل را وارد معادله می‌کنیم، سپس به ترتیب متغیرهای کم اثر را تا زمانی که خطای آزمون معناداری به سطح ده درصد برسد، از معادله رگرسیونی حذف می‌کنیم. این روش را روش غربالی نیز می‌نامند (منصور فر، ۱۳۸۵ : ۱۷۴). بعد از اینکه هر یک از متغیرهای مستقل به نوبت از معادله کنار گذاشته شدند، کاهش ناشی از آن در مجذور R مطالعه می‌شود. نسبت F معنادار بودن کاهش ناشی از کنار گذاشتن متغیر مرتبط با آن را به لحاظ آماری نشان می‌دهد. در این روش، آخرین متغیری که از معادله خارج می‌شود،

دارای بیشترین کاهش روی مجذور R است (ساعی، ۱۳۸۱ : ۱۷۸). طبیعی است که در این روش متغیرهای مهم و تأثیرگذار شناخته می‌شوند و در معادله نهایی باقی می‌مانند.

جدول شماره ۱۰: ضرایب رگرسیونی بین متغیرهای مستقل و وابسته

مدل	ضرایب غیراستاندارد	ضرایب استاندارد	T	Sig
	عرض از مبدأ	۱۰/۷۴	-	۷/۹۳
	سرمایه فرهنگی خانواده	۰/۱۳	۰/۳۴۸	۲/۵۳۰/۵۱
	سرمایه اقتصادی خانواده	۰/۰۵	۰/۰۳	۰/۵
آماره‌ها $R = ۰/۴۲$		$R^2 = ۰/۱۸$ تعدیل شده		

با انجام عملیات مربوط به ورود متغیرهای مستقل روی متغیر وابسته در معادله رگرسیون مشخص شد که تنها دو متغیر مستقل سرمایه فرهنگی و سرمایه اقتصادی رابطه معناداری با متغیر وابسته عملکرد تحصیلی دارند و در مجموع $۰/۱۸$ از تغییرات آن را تبیین می‌کنند و مابقی مربوط به متغیرهای مستقل دیگری است که در این تحقیق مد نظر نبوده یا با متغیر وابسته رابطه‌ای نداشته‌اند؛ برای مثال، متغیرهای نوع مدرسه، و جنس دانش‌آموزان (به صورت متغیر ساختگی) وارد معادله رگرسیونی شده‌اند اما با توجه به اینکه با متغیر وابسته تحقیق، یعنی عملکرد تحصیلی دانش‌آموزان، رابطه نداشته‌اند از معادله رگرسیونی حذف شده‌اند.

در ادامه، برای آنکه روشن شود کدام یک از ابعاد سرمایه فرهنگی خانواده بر روی عملکرد تحصیلی دانش‌آموزان اثر بیشتری دارند تا بتوان بر اساس نتایج حاصل پیشنهادهایی برای سیاست‌گذاری و برنامه‌ریزی اجرایی مناسب ارائه کرد، اقدام به ورود ابعاد سرمایه فرهنگی خانواده یعنی سرمایه فرهنگی نهادینه‌شده، محاط‌شده و متجسد در معادله رگرسیون مربوط به عملکرد تحصیلی کردیم.

جدول شماره ۱۱: ضرایب رگرسیونی مربوط به ابعاد متغیر مستقل سرمایه فرهنگی خانواده بر روی متغیر وابسته عملکرد تحصیلی

Sig	T	ضرایب استاندارد	ضرایب غیر- استاندارد	مدل
۰/۰۰۰	۷/۲۸		۱۰/۲	عرض از مبدأ
۰/۰۱	۲/۳۰	۰/۱۷	۰/۱۳	سرمایه فرهنگی محاط- شده
۰/۰۰۰	۳/۷۱	۰/۲۲	۰/۱۴	سرمایه فرهنگی نهادینه- شده
۰/۰۰۰	$R^2 = ۰/۳۹$ تعدیل شده		آماره‌ها $R = ۰/۶۲$	

با کمی دقت در آماره‌های به‌دست‌آمده از جدول شماره ۱۱، متوجه می‌شویم که از میان ابعاد مختلف سرمایه فرهنگی خانواده، به ترتیب سرمایه فرهنگی نهادینه‌شده ۰/۲۲، سرمایه فرهنگی محاط‌شده ۰/۱۷ از تغییرات متغیر وابسته عملکرد تحصیلی را تبیین می‌کنند و سرمایه فرهنگی متجسد هیچ سهمی در تبیین تغییرات متغیر وابسته ندارد؛ زیرا این بعد از سرمایه فرهنگی از یک سو، نیا زمند سرمایه اقتصادی بالای خانواده‌ها در این زمینه است و از سوی دیگر، به درک و شناخت و شم هنری بسیار والایی از معانی نهفته در این نوع از سرمایه فرهنگی از طرف خانواده‌ها و جامعه نیاز دارد.

بحث و نتیجه‌گیری

بر اساس نظریه بوردیو و مطالعات دی ماجیو و جگر، سرمایه فرهنگی خانواده بر عملکرد تحصیلی فرزندان اثر مثبت و معناداری دارد، یافته‌های این تحقیق نیز آن را تأیید می‌کند. ضمن آنکه یافته‌های این پژوهش با غالب مطالعات انجام‌یافته هم‌سوست؛ اگرچه منطقه ۱۴ تهران از نظر میزان برخورداری خانواده‌ها از حیث سرمایه فرهنگی در حد متوسط قرار دارد. به علاوه، هنگامی که متغیر نوع مدرسه به صورت ساختگی وارد معادله رگرسیونی ساده شد، نتیجه نشان داد که نوع مدرسه بر عملکرد تحصیلی فرزندان اثر دارد و این با نظریه بالتاین هم‌خوانی دارد. ولی در آزمون رگرسیون چندمتغیره، نوع مدرسه به دلیل نداشتن رابطه معنادار

از معادله کنار گذاشته شد. دلیل این امر، شاید سهم اندک دانش‌آموزان مدارس غیرانتفاعی در نمونه مورد مطالعه باشد.

همچنین، سرمایه فرهنگی محاط‌شده، یعنی رفتار مطالعاتی والدین و رویه‌ها و رفتارهای فرهنگی‌شان مثل بازدید از نمایشگاه‌ها، در کنار سرمایه فرهنگی نهادینه‌شده، یعنی صلاحیت‌ها و مدارک تحصیلی والدین به‌ویژه پدر بر روی عملکرد تحصیلی فرزندان اثر مثبت و معنادار دارد؛ در حالی که بر اساس نتایج این تحقیق سرمایه فرهنگی متجسد خانواده، یعنی در اختیار داشتن کالاها و آثار فرهنگی - هنری بر روی عملکرد تحصیلی فرزندان بی‌اثر است. سرانجام، باید گفت، غنی‌سازی اوقات فراغت فرزندان در خانواده، مدرسه و جامعه می‌تواند فضای مناسب‌تری برای تسهیل دستیابی فرزندان به موفقیت بیشتر در امر تحصیل ایجاد کند.

منابع

- تاجبخش، کیان (۱۳۸۴)؛ *نظریه سرمایه اجتماعی: اعتماد، دموکراسی و توسعه*، ترجمه افشین خاکباز و حسن پویان؛ تهران: نشر شیرازه.
- بوردیو، پیر (۱۳۸۰)؛ *نظریه کنش*، ترجمه مرتضی مردی‌ها؛ تهران: نشر مرکز.
- بیکر، ترزال (۱۳۸۱)؛ *نحوه انجام تحقیقات اجتماعی*، ترجمه هوشنگ ناییب، تهران: انتشارات روش.
- چلبی، مسعود (۱۳۷۵)؛ *جامعه‌شناسی نظم (تشریح و تحلیل نظری نظم اجتماعی)*؛ تهران: نشر نی.
- دهقان، (۱۳۷۵)؛ *طبقه اجتماعی و عملکرد تحصیلی با تکیه بر متغیرهای بینابینی*؛ پژوهشکده تعلیم و تربیت.
- رابرتسون، یان (۱۳۷۲)؛ *درآمدی بر جامعه با تأکید بر نظریه‌های کارکردگرایی*، ستیز و کنش متقابل نمادی، ترجمه حسین بهروان؛ مشهد: مؤسسه چاپ و انتشارات آستان قدس رضوی.

- ساروخانی، باقر (۱۳۷۸)؛ روش‌های تحقیق در علوم اجتماعی، جلد ۱ و ۲؛ تهران: پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی، چاپ دوم.
- سازمان آموزش و پرورش منطقه ۱۴، جداول آماری و درصد قبولی و میانگین نمرات دبیرستان‌های منطقه ۱۴ در سال‌های تحصیلی ۸۶-۸۱.
- ساعی، علی (۱۳۸۱)؛ تحلیل آماری در علوم اجتماعی؛ تهران: انتشارات کیان مهر.
- ساعی، علی و اکرم کاکاوند (۱۳۸۸)؛ «بررسی عوامل مؤثر بر سرمایه اجتماعی جوانان با تأکید بر نقش خانواده»، فصلنامه دانشنامه علوم اجتماعی: دوره ۱، شماره ۲، تهران: دانشگاه تربیت مدرس.
- ساعی، علی (۱۳۷۴)؛ بررسی عوامل اکتسابی و محولی روی موفقیت آموزشی افراد در آزمون ورودی دانشگاه، پایان‌نامه کارشناسی ارشد؛ تهران: دانشگاه تربیت مدرس.
- سراج‌زاده، سیدحسین (۱۳۸۵)؛ جزوه درس روش تحقیق، تهران: دانشگاه تربیت معلم.
- سمیعی، زهره (۱۳۷۹)؛ تأثیر سرمایه فرهنگی، اجتماعی و اقتصادی خانواده: بررسی موفقیت تحصیلی و شغلی فرزندان در تهران، پایان‌نامه کارشناسی ارشد، دانشگاه الزهراء.
- شارع پور، محمود (۱۳۸۳)؛ جامعه‌شناسی آموزش و پرورش، چاپ اول؛ تهران: سمت.
- فاضلی، محمد (۱۳۸۲)؛ مصرف و سبک زندگی، چاپ اول؛ تهران: صبح صادق.
- کارنوی، مارتین، و هنری ام. لوین (۱۳۶۷)؛ بن‌بست‌های اصلاحات آموزشی، ترجمه محمدحسن امیرتیموری؛ تهران: نشر روز.
- کرلینجر، پدهازور (۱۳۶۶)؛ رگرسیون چندمتغیری در پژوهش رفتاری، جلد ۱ و ۲، مترجم، حسن سرایی، چاپ اول؛ تهران: مرکز نشر دانشگاهی.
- گیدنز، آنتونی (۱۳۸۲)؛ جامعه‌شناسی، ترجمه منوچهر صبوری؛ تهران: نشر نی.
- میرزاخانی اندریان، محمد (۱۳۷۹)؛ بررسی ارتباط نگرش به رشته تحصیلی با عملکرد تحصیلی و تأثیر سرمایه‌های اجتماعی و فرهنگی روی آنها در میان دانشجویان دوره روزانه کارشناسی دانشگاه تبریز، پایان‌نامه کارشناسی ارشد؛ تهران: دانشگاه تبریز.

- نوغانی، محسن (۱۳۸۱)؛ تحلیل جامعه‌شناختی موفقیت در ورود به آموزش عالی (مورد استان خراسان)، پایان‌نامه دکتری؛ تهران: دانشگاه تربیت مدرس.
- نوغانی دخت بهمنی، محسن (۱۳۷۵)؛ قشربندی اجتماعی در مدارس دولتی و غیرانتفاعی و رابطه آن با عملکرد تحصیلی دانش‌آموزان، پایان‌نامه کارشناسی ارشد، تهران: دانشگاه تربیت مدرس.
- نوغانی، محسن (۱۳۷۹)؛ بررسی مقایسه‌ای اثر کیفیت مدرسه و زمینه اجتماعی دانش‌آموزان شهر مشهد بر عملکرد تحصیلی؛ مشهد: اداره کل آموزش و پرورش استان خراسان.

- Coleman, James S. (1987) "Families and Schools", *Educational Researcher*, 16: 32-38.
- De Graaf, Nan; Degraff, Paul; and Kraaykamp, Gerbert (2000). "Parental Cultural Capital and Educational Attainment in the Netherlands, a Refinement of the Cultural Capital Perspective," *Sociology of Education*. 73: 92- 111.
- Dimaggio, Paul & Mohr, John (1985) "Cultural Capital, Educational Attainment and Marital Selection." *American Journal of Sociology*, Vol. 90, No. 6:1231- 1261.
- Hofferth, Sandra; Boisjoly, Johanne & Duncan, Greg (1998). "Parents, Extra familial Resources and Children's School Attainment." *Sociology of Education*. 71: 246.268.
- Jager, Mads Meier. Holm, Ander, (2007). "Does parents economic, cultural, and social capital explain the social class effect on educational attainment in the Scandinavian mobility regime?," *Social Science Research*, 36: 719-744.

